

Mondatmodellek alkalmazása az orosz nyelvoktatásban

Az idegen nyelv oktatásában legnehezebb problémát az elsajátított szóanyag és a grammatikai szabályok olyan mérvű elsajátíttatása okozza, hogy azt a tanuló mondásban alkalmazni tudja. Arról van szó ti., hogy a tanuló tudatában külön él a szóanyag és a nyelvtani szabályok halmaza. A szavakat külön-külön tudja és séma szerint úgy általában ismerik a fontosabb grammatikai szabályokat, de mondatokká való ötvözése nehezen megy, pedig a fő cél az, hogy a tanuló a tanult témakör szavait felhasználva idegen nyelven is ki tudja fejezni magukat. Ezzel kapcsolatban joggal jegyzi meg Füléki-Szántó Endre: „Ha a gyakorló tanár megtanítja valamely lecke szókincsét, ha megtanítja a nyelvtani szabályokat, ha mindezek után még a szöveget is megtanítja, mindig van, vagy marad hiányérzet a tanulóban és a tanárban egyaránt, mely arra vonatkozik, hogy a szöveget potenciálisan nem merítették ki.” A régi módszer alapján nem is lehet a szöveget „potenciálisan” kimeríteni, mivel izoláltan dolgozza fel a tanár az osztállyal a szöveget és a nyelvtani anyagot. Ma ez a módszer nem célravezető és az általános iskolai orosz nyelvi órákon abból a közismert tételből kell kiindulni, hogy a beszéd alapvető egységei a mondatok, amelyekben a szavaknak meghatározott helyértékei vannak, s ezen helyértékek egymásutánja azt mutatja, hogy a mondatoknak szerkezeteknek kell lenniök. Nekünk, tanároknak az a feladatunk, hogy az általános iskolai tanulókat megtanítsuk az orosz nyelv ezen szerkezeteinek a használatára.

Felvetődik a kérdés: Hogyan tanítsuk meg az általános iskolai tanulóknak az orosz nyelv végtelen számú mondatait, annál is inkább, mivel minden mondat külön szerkezet. Nos, a tapasztalat azt mutatja, hogy a szövegekben levő mondatokban a szerkezetek ismétlődnek. Arra van szükség tehát, hogy a nyelvi szerkezeteket áttekinthető egységbe foglaljuk és életközelségben bemutassuk. Abból kell kiindulnunk, hogy az idegen nyelv elsajátítása lényegében az anyanyelv elsajátításának más körülmények közötti felgyorsított változata, ily módon az idegen nyelvet szokásrendszernek kell tekinteni.

A szokásrendszer kialakításának általános útja: a nyelvi megszokottságok egymásra épülő és szisztematikusan szélesedő rendszere, az újnak a már megszokotthoz való állandó kapcsolása oly módon, hogy újabb megszokottságot eredményezzen, amelyhez ismét újabbak kapcsolódhatnak.

Az általános iskolai orosz nyelvi órákon az orosz nyelvi szokásrendszert, a nyelvességet csak megfelelő gyakorlással lehet kialakítani. Ahhoz, hogy az orosz nyelvi beszéd beszédképessé váljon, automatizálódjon, az ismétlődő gyakorlatok egész rendszerére van szükségünk. Az ismétlődő gyakorlatokat orosz mondatmodellek segítségével oldjuk meg, mégpedig olyan modellek segítségével, amelyek alapján az általános iskolai tanuló megsejtik, hogy a nyelv az elemek szolidáris rendszere és nem a szabályok és kivételek atomizált halmaza. A mondatmodellekkel való munkához variálható táblát alkalmazunk, amely megadja a típusmondatot és különböző feladatok elvégzésére ad lehetőséget. A táblán levő mondatmodellek egyes tagjai változnak, és a variálható tábla tartalmazta feladatok nehézsége attól függ, hogy milyen nyelvi jelenséget akarunk begyakoroltatni, továbbá hanyadik osztályban, gyenge vagy erős osztályban. Pl.:

állandó elem	változó elem
я читаю	дом письмо книгу стол газету стул

Ez a legegyszerűbb mondatmodell, mely két elemből áll. Az ehhez hasonló feladatok egész sorát végezhetjük el a tanulókkal már az V. osztálytól kezdődően, hiszen az adott típusok alapján könnyű újabb és újabb hasonló mondatok összeállítása. Az ilyen típusú munka értéke abban van, hogy a grammatikai forma megtanulása szintaktikai alapon megy végbe. Miközben a tanulók sokszor hallják és ismétlik a szókapcsolatokat, el is sajátítják azokat. De bővítsük tovább az előbbi feladatot:

Он изучает русский язык

я он мы она они Иван ты Ева вы	изучать знать	русский язык венгерский язык французский язык немецкий язык
--	------------------	--

Az ilyen típusú gyakorlatok révén létrejön a forma és a jelentés egyszerre történő elsajátítása, azaz a mondatmodellek és azok szemléltetése révén az orosz nyelvi anyag kétoldalú birtokba vételét biztosítjuk. Természetesen a munka csak abban az esetben lesz élénk és eredményes, ha a tanulók tisztában vannak a formákkal, amelyeket a variálható táblán levő mondatmodellek tartalmaznak. Ezzel a feladatmegoldó és begyakorló modellel a legkülönbözőbb munkát lehet elvégezni. Miközben változtatjuk a feladattípust, amelynek megfelelően a táblán is változásokat eszközölünk. Pl.:

Вы говорите по-русски.

я они Иван она мы Ева он вы ты	говорить читать писать	по-русски по-венгерски
--	------------------------------	---------------------------

Он читает газету

Кто?	читать	рассказ
—		текст
—		книгу
—		письмо
—		журнал
—		сказку

Ha a tanulók elég szabadon és könnyen alkotják meg a mondatmodell alapján a variálható tábla feladatait, akkor egy újabb oszloppal bővítjük az elvégzendő feladatot. Pl.:

Я читаю книгу о Будапеште

Кто?	читать	рассказ	о брате
—		книга	о войне
—		письмо	о Москве

Egyetlen más gyakorlat sem ad annyi lehetőséget új mondatok létrehozására és a grammatikai jelenségek begyakorlására, mint a táblázatok tartalmazta feladat-típusok. Ennek a módszernek a segítségével egyszerre gyakoroljuk az ige- és főnévragozást, oly módon, hogy azokat mindjárt mondatokban is alkalmazzuk. Egyformán használható ez mind az új anyag feldolgozására, mind a már tanult anyag ellenőrzésére. Lehetővé teszi az elvégzendő anyag általánosítását, egy azon szó különböző grammatikai formáinak a létrehozását, anélkül, hogy kiszakítanánk a mondatból. Az egy azon mondat különböző elemeinek a változása pedig elősegíti az általános iskolai tanulók logikus gondolkodásának kifejlődését. Jó segítséget nyújtanak például a mozgást kifejező igék használatának és szemléletének az elsajátításában, amely annyi gondot okoz a magyar anyanyelvű tanulóknak.

В воскресенье мы пойдём в театр

в понедельник во вторник в субботу на прошлой неделе на будущей неделе 2 дня назад через два дня когда будет время	кто?	пойти ходить	в театр в кино в музей в школу
---	------	-----------------	---

Товábbá nagyon jól alkalmazható ez a módszer a „В” és „НА” előjárósók elsajátíttatásában. Pl.:

Мой отец работает на заводе

МОЯ СЕМЬЯ ЖИВЁТ	В, НА	ГОРОД
ЛЕТОМ ОН БЫЛ		МУЗЕЙ
МЫ БЫЛИ		ТЕАТР
		ФАБРИКА

A mondatmodellek alkalmazása a variálható tábla feladatainak alapján lehetőséget nyújt az általános iskolai tanulók önálló munkájának fokozására és növeli aktivitásukat. Más módszerekkel kiegészítve nagyon jó eredmények érhetők el az általános iskolai tanulók orosz nyelvi beszédképességének kialakításában. Természetesen az általános iskolában tanító orosz szakos tanárok olyan mértékben és olyan típusú feladatokkal végezhetik el a fent vázolt módszer segítségével a tananyagot, ami számukra a legmegfelelőbb. Remélem, azonban, hogy a fenti gyakorlatok némi támpontul szolgálnak a további munkában. Munkánk folyamán még az alábbi típusú táblázatot is alkalmazhatjuk:

кого?	Я вижу	кого?
сестру Машу		брата преподавателя
	что?	что?
	картину тетрадь	стол задание музей

IRODALOM

1. М. Якубовская, Подстановочные таблицы и возможности их использования, Русский язык в национальной школе, 1965 г. № I. стр. 63—71.
2. Füleki-Szántó Endre: Modern nyelvszemlélet és új módszerek. Modern nyelvtanítás, 1963/1—2. 32—59. l.
3. Hegedűs József: A nyelvi jel önkényességéről. Modern nyelvtanítás, 1963/3—4. 86—89. l.

